

**Журналістика, видавнича справа
та рекламна діяльність на Сході України**

УДК 821.161.2 : 82 – 92

О. В. Усманова

МАЙСТЕРНІСТЬ Р. ФЕДОРІВА – ПУБЛІЦИСТА

Сьогодні простежується стала традиція участі в державних та громадських діяльностях письменників, які віддано служать народним ідеям та цілям, підтверджуючи свою позицію художнім словом та власними діями. Не був винятком і Р. Федорів. Наукову цікавість викликають його публіцистичні матеріали, опубліковані в періодичних виданнях та на шпальтах власних збірок.

Публіцистичний доробок Р. Федоріва не став історичним фактом минулого. Він залишається актуальним і до сьогодні. Специфіка окремих жанрів публіцистичного надбання автора стала об'єктом уваги Ф. Зубанича, Б. Залізняка, В. Качкана, В. Панченка, М. Слабошпицького та інших. Однак єдину системну методологію щодо аналізу публіцистики Р. Федоріва в сучасному літературознавстві окреслити важко.

Метою нашої розвідки є окреслення кола ідейних шукань Р. Федоріва, дослідження жанрових доміант журналістських праць, системний аналіз жанрового розмаїття його публіцистичної спадщини.

Публіцистичний доробок Р. Федоріва – це різні за змістом і жанровою системою тексти, представлені у збірках „Таємниця подвигу” (1961), „Арканове поле” (1967), „Колиска з яворового дерева” (1970), „Яре зерно” (1974), „Плуг у борозні” (1979), „Танець Чугайстра” (1984), „Скрипка, що грає тисячу літ” (1991), а також праці на шпальтах періодичних видань.

У публіцистичній діяльності Р. Федоріва виразно простежуються два періоди: перший – 1958 – 1967 роки – кореспондентська діяльність у регіональних та республіканських газетах „Вільне життя”, „Прикарпатська правда”, „Комсомольський прапор”, „Молодь України”, „Радянська Україна”, другий – 1968 – 2001 роки – редакторська та журналістська робота в журналі „Жовтень” (з 1990 року „Дзвін”).

Центральним жанром публіцистики автора у 50 – 60-х роках ХХ ст. дослідники визначають нарис. Саме він, на думку І. Михайлина, вдало розкриває образ цікавої особистості, точно розповідає про звичаї та побут не лише окремого регіону, а й цілої країни [1].

На шпальтах періодичних видань письменник представив нариси, схожі на оповідання, і їх різновиди – портретний, проблемний та подорожній. В основі портретного нарису – людина, її життєдіяльність.

„Патетичний автор” зосереджувався на портретах звичайних людей, які творили свою епоху. „У той час журналістика дала мені можливість зустрічатися з тисячами людей. В мене величезний архів – двісті, може, триста папок, усе це – колишні журналістські записи, нотатники, пов’язані з конкретними людьми. Десятки, сотні доль. Багато я використав у своїх нарисах...” [2, с. 121 – 122]. Цінними з пізнавального боку є портретні нариси письменника про „героїв доби”: активістку післявоєнної відбудови на Галичині Марію Закович („Реквієм”), трудівницю-комсомолку Ольгу Василівну Коцко („Дума про Ольгу”), мужнього воїна Олексія („У нього тиха вдача”) та ін. Р. Федорів прагнув осмислити сенс життя простої і водночас неординарної людини. Особливу вагу мали його суб’єктивні спостереження, ґрунтовані на фактах особистого спілкування з героями.

Мистецтво Р. Федоріва-публіциста виявляється в умінні аналізувати, узагальнювати факти та підводити до висновків. Широке використання фактів, їх підбір, узагальнення, а також відображення крізь призму масштабних суспільних проблем є невід’ємною частиною наукового пізнання у публіцистиці митця.

Питання факту у системі його поглядів на майстерність публіциста посідає важливе місце. Саме факти надають публіцистиці Р. Федоріва максимум достовірності, правдивості.

Художньою майстерністю, правдою фактів привертають увагу нарисові портретні форми, ототоженні з жанром есе, або нариси-есе Р. Федоріва про письменників І. Франка („Колиска першого кохання”), М. Черемшину („Квіти Верховини”), І. Вільде („Дерево Ірини Вільде”). Природним також є звернення Р. Федоріва до творчості своїх сучасників: Ф. Зубанича, Р. Іваничука, М. Івасюка, С. Пушика, М. Рильського та інших.

Ґрунтовний аналіз нарису „Квіти з дубової полуміні” про класика народного гончарства Павлину Цвілик містить монографія В. Качкана [3]. Дослідник висвітлив сумлінну підготовку автора: довелося підняти гори літератури, докопатися до „секретів” великих гончарів, ходити городищами, розритими горбами, знаходити уламки кахлів, показувати ці дорогі реліквії спеціалістам, порівнювати, вивчати. Нарисовець показав народження художниці, її зростання до високого й відповідального звання – Народний Майстер, у чиїх руках оживала глина, дихали й танцювали у пелюстковому танку квіти. П. Цвілик визнавала: „Я з глини вийшла... не я її, а вона мене формувала. Глина – мій хліб і моє слово. Без неї гончар німий як риба. Так мої тато казали” [4, с. 241].

Автор вдався до документальної точності розмов із героїнею з метою відтворення оригінальності мислення художниці, її блискучої вмільості, буйної фантазії, роздумів про мистецтво.

Жанрові риси портретного нарису збагачено роздумами автора над тим, чому сім'я кераміків не піддалася на спокуси моди, не „робила” вжиткові речі, а творила красу.

Проблемний нарис у автора торкався складних людських відносин, з'ясування суті політичних процесів. Предметом зображення була певна проблемна ситуація, дослідником якої був сам публіцист. Нація зі славною історією і невизначеним сьогоденням поставала у проблемних картинах „Сивий вітер” „Член обкому”. Нелегке буття українського народу, занепад духовності, втрата історичної пам'яті – болючі для автора проблеми, причини яких намагався виявити, передбачав подальший розвиток і пропонував шляхи розв'язання.

Особливо приваблював Р. Федоріва подорожній нарис, у якому головним джерелом інформації були власні враження під час редакційних відряджень, особисті споглядання і роздуми. Подорожні картини письменника – це змістовно-аналітичні твори про країни, села, міста, їхніх жителів. У збірці „Яре зерно” автор знайомить із будівельниками промислових підприємств та електростанцій зі Львова, майстрами народної творчості гуцульського краю, колгоспниками з Волині і вчителями із Закарпаття. Своїми творами він передав неповторну чарівність старого Кременця, Гуцульщини, Косова та ін.

Оригінальність художнього трактування побаченого і відчутого у публіцистичній формі характерна для подорожніх картин Р. Федоріва, вирізняється особливим умінням коментувати нові, раніше невідомі явища. І все ж переобтяженість ідеологічною позитивністю завжди на першому місці, а фантазія – на другому. Автор чітко окреслював певну однолінійність, подавав її відкрито, дотримуючись канонів відомої безконфліктності, „рожевої” тональності в моделюванні „сходження” до вершин духовності.

Герої картин Р. Федоріва наділені ознаками народного психокolorиту. Автор зображував складові їхніх звершень через насиченість розповіді ментальною інформацією, суб'єктивно-авторською оцінністю.

Саме в картинній формі Р. Федорів найповніше виявив авторську індивідуальність. Збірки картин „Арканове коло”, „Плуг у борозні”, „Яре зерно” – це інтертекстуальна єдність художнього (творча уява про світ) та публіцистичного (документальне освоєння дійсності). „Найперше, що поставило його картини в ряд із найкращими зразками сучасної української публіцистики, – це висока напруга думки, проблемність, правдиве відтворення дійсності” [3, с. 129].

Тяжіння до асоціативності та узагальнень, часом до філософської масштабності, хоча і часто з дозованим підходом до суспільних бід, амальгама елементів художньої образності, інтуїтивність в осягненні явищ та процесів, уміння осмислювати враження й факти – все це основні аспекти картини як специфічного жанру публіцистики, яким володів митець.

Про журналістську працю у періодичних виданнях Р. Федорів згадує: „Робота в газеті для молодого письменника з одного боку дає йому можливість упізнавати життя, з другого впливає на нього своїм характером, способом думання, стилем, мовою” [5, с. 3].

Призначення Р. Федоріва головним редактором журналу „Жовтень” позначилося на його публіцистичній діяльності. Це зумовлено і періодичністю виходу часопису (один раз на місяць, на відміну від газети – шість разів упродовж тижня), і роботою над художніми творами.

Редакторська та письменницька діяльність зумовили у другому періоді розширення жанрового і тематичного діапазону: до нарисів додалися есе, статті, рецензії, памфлети. Повернення до читачів творів письменників, які раніше були викреслені з історії української літератури, злочини часів сталінізму та брежнєвського застою, актуальні проблеми української культури – основні теми різних за жанрами публіцистичних творів Р. Федоріва цього часу.

Помітний слід в історії журналістики залишила есеїстика автора, що балансує на помежів’ї художньої та публіцистичної творчості. Авторська побудова есеїв, їх асоціативна форма розповіді допомогли Р. Федоріву відобразити власне бачення історії становлення України, яка пережила найжахливіші травми, висловити думки і враження щодо громадянської позиції та творчої спадщини відомих особистостей.

Для прикладу представимо збірку „Скрипка, що грає тисячу літ”, яка репрезентує „есе про народних і професійних мистців, письменників, колекціонерів, археологів, про стародавні наші города, розповіді про карпатську природу, про людей, які її стережуть і примножують, мандрівки по Шевченківських місцях” [6, с. 31], – коментував автор.

До книжки були включені есе, що друкувались упродовж багатьох років у різних газетах та журналах, „які свого часу найбільше зазнавали нападок надто пильних сторожів від літератури...” [7, с. 5]. Твори становлять естетичну цілісність – 25 текстів, об’єднаних задумом автора передати хвилюючу сповідь про замилювання історією, народним мистецтвом, прагненням прищепити читачам любов до них. Їхня хронотопна послідовність передає плинність настрою, душевні переживання, розвиток внутрішнього конфлікту.

У своїх есе письменник звертався до історико-краєзнавчих тем („Кременецька ворожба”), літературно-мистецьких („Художник із Крилоса”, „Квіти з дубової полуміні”, „Остання мандрівка поета”), філософських питань („Колиска першого кохання”, „Магія старого пергамену”, „Птаха, що обпікає долоні”). Публіцист не змінює ні імен, ні прізвищ, не вигадує того, чого не існувало. Він лише відтінює, загострює, художньо концентрує побачене й вивчене, злегка іронізує. Кожен образ виписано чітко й колоритно, що свідчить про широкі можливості художньо-публіцистичних барв письма, якими володів Р. Федорів.

Слушно вказує М. Слабошпицький про те, що „емоційне сприйняття факту, наголошення на його соціальній значущості,

намагання проектувати загальноісторичний процес на долю конкретної людини – все це було в публіцистичних і есеїстичних виступах Р. Федоріва у пресі” [2, с. 122].

Памфлетна спадщина Р. Федоріва небагаточисленна, однак вона засвідчила, що її автор все ж таки залишався в рамках пануючої ідеології. Із восьми творів цього жанру п'ять („Містер президент”, „Замах на булаву”, „Пограймося у „жмурки”, „На прощу до Піночета”, „А бубон – дір'явий...”) датовано 1975 роком.

В. Качкан „пролив світло” на передумови написання цих памфлетів. У 1975 р. Р. Федорів „у складі делегації УРСР брав участь у роботі Генеральної Асамблеї ООН” [3, с. 130]. За три місяці, проведені на заокеанській землі (адже просто так за кордон, на форум такої поважної організації, не брали), довелося „відпрацьовувати” „гострими матеріалами”, опублікованими на сторінках газети „Вільна Україна” та журналу „Жовтень” під рубрикою „Пост імені Ярослава Галана” [3, с. 130]. Це були памфлети, у яких автор розкривав „мерзенну суть українських буржуазних націоналістів” [3, с. 130]. Насправді це були вияви „контрпропаганди”. Письменник із притаманними для цього жанру іронією і сарказмом зневажливо відображав українські організації за океаном. У кожному творі – той чи інший момент їх історії.

Зійшовшись у полемічному двобої з відомим діячем націоналістичних кіл паном Рахманним („Пограймося у „жмурки”), публіцист намагався переконати, що „український буржуазний націоналізм як ідеологія схожий на стару дуплаву грушу – всихає на пні”, „...стоїть він, націоналізм, як шибениця, безплідний і безперспективний” [8, с. 102], а „сучасна Україна – прекрасна. Які там чудові села й міста! Яка чудова молодь! Яка висока культура!” [8, с. 104].

Публіцистика Р. Федоріва відображала знакові події у тодішньому літературному та громадсько-політичному житті.

Керуючись нав'язаними уподобаннями й враженнями, Р. Федорів у памфлеті „А бубон – дір'явий...” викривав досліджувані події „Першого Усесвітнього конгресу вільних українців”, що відбувся 1967 р. в Нью-Йорку, і Другого (СКВУ-2) – в Торонто.

В обох творах відверто зневажливо змальовано постаті Миколи Плав'юка, Ярослава Стецька, Миколи Лівницького, Йосипа Сліпого.

„Неунікні ідеологеми часу” змушували Р. Федоріва-публіциста і головного редактора журналу „Жовтень” до такої позиції: „Я йшов на компроміси... Ну, наприклад. Ростислав Братунь завів рубрику „Пост імені Ярослава Галана”. Я його в цьому підтримав. А що зробили? За тим „Постом...” ми могли публікувати у журналі справжню літературу” [9, с. 9 – 10].

За спогадами Р. Іваничука, Р. Федорів у ці часи „був порядний чоловік...”, „Валерія Шевчука друкував, коли його не друкували”, „...був обережний дуже, але йшов на те” [10].

Публіцистика Р. Федоріва – це сукупність оцінок і переконань, світобачення митця, яке відзначалося бурхливістю тогочасних подій, у яких було задіяно творчий потенціал суспільства. І в цій ситуації, характерній для комуністичної доби, побував чи не кожен письменник, тому „... у процесі газетярської кабали доводилося писати про ланкових, „роздутих” ударників комуністичної праці...” [6, с. 31].

Р. Федорів сам висловився широко та критично щодо слабких сторін власних творів того часу: „Чи маю битися кулаками в груди й каятися? Очевидно. Бо якщо ти хотів працювати на царині українського слова, засвічуючи бодай найменший світильник у тьмі тогочасного життя, аби люди у тьмі мали орієнтир, вірили, що десь попереду є світло, і темному тунелю колись таки буде кінець, то хоч не хоч, а таки вдавався до компромісів” [6, с. 31].

Не міг оминати публіцист і редактор Р. Федорів такого жанру як рецензія, тобто оцінювання наукового чи художнього твору. Рецензія, „з одного боку, ... близька до публіцистики, тобто рецензент користується її методами – документальною точністю, аналізом суспільних явищ, безпосереднім зверненням до читача, прямим висловленням авторської думки щодо того чи іншого твору; а, з іншого, „підвладна” критиці як видові літературної творчості, що аналізує своїми засобами сучасний мистецький процес” [11, с. 124].

Довідково-енциклопедичним виданням присвячені рецензії „Скарбниця мови народу” (1979), „Музична культура Галичини” (1997), „Енциклопедія Покуття” (1999).

Думки з приводу художніх видань колег по перу критик висловлював у матеріалах, що публікувалися під рубрикою „Огляди, рецензії, відгуки”. У творах „Чи підкований Білий кінь?” (рецензія на книгу „Балада про вершника на білому коні” М. Івасюка), „Дорога на Чорногорі” („Чорногора” Б. Загорулька), „Небо і пекло Мілени Рудницької” („Мілена Рудницька. Статті, листи, документи”). Р. Федорів роздумував над змістом і формою прочитаних видань, дав їм оцінку в контексті літературно-художнього процесу доби. У них він виявив не лише майстерність літературного аналізу і оцінки творів („... ця книжка – це не тільки... своєрідний пам’ятник, а й також підручник життя і громадської діяльності для сучасного українського жіноцтва” [12, с. 146]), а й уміння точно схарактеризувати і „... наш скрутний час, коли процес національного Відродження ледве-ледве сльозиться” [12, с. 144], і події минулого: „Вересень, ні, не золотий, а кривавий вересень 1939 року захмарив погідне небо життя” [12, с. 144].

Низка книг та періодичних видань, що вийшли друком у 1997 – 1998 рр., схвально були сприйняті рецензентом. Р. Федорів високо оцінив перший том книги „Депортації”, присвяченої історії українсько-польських взаємин у 1939-1945 рр. („Біль старих ран”). Участь галичан у визвольній боротьбі проти більшовизму яскраво відображено у нарисах, спогадах учасників підпілля, вояків УПА, що

їх пропонує видання „Воля і доля” („Велика книга кривд”). Проаналізувавши цифри жертв героїчної боротьби УПА із фашистсько-більшовицькими окупантами в Галицькому районі Івано-Франківщини, він констатував: „Підбрехачі комуністичного режиму до цього часу твердять, що нібито УПА не проводила бойових операцій проти німецьких окупантів” [13, с. 152].

Публіцист, якому „... самому було цікаво поринати у потік народного життя, де перебували історія, легенди, краса землі, зачаровані мистецтвом люди, археологічні черепки з кіммерійськими магічними знаками” [14, с. 3], намагається „достукатись до людських сердець”, щоб прилучити суспільство до добра та істини. Бо кому, як не Р.Федоріву, відомо, що допоки людина сприймає навколишній світ серцем, вона спроможна здолати важкі життєві випробування.

Майже кожна публіцистична праця – це прочитування митцем реальних суспільних процесів, їх наукове обґрунтування, пошук шляхів вирішення злободенних питань. Ставши відомим письменником-прозаїком, Р. Федорів не залишав публіцистику, постійно був у її вирі, висловлював власне бачення на події та людей.

Список використаної літератури

- 1. Михайлин І.** Основи журналістики : [підручник] / І. Михайлин. – вид. 2-ге, доп. і поліпш. – Харків : ХІФТ, 2000. – 283 с.
- 2. Слабошпицький М.** При чеснім хлібі / М. Слабошпицький. – Літературні профілі : Літературно-критичні нариси. – К. : Радянська школа, 1984. – С. 116 – 139.
- 3. Качкан В.** Роман Федорів : Літературно-критичний нарис / В. Качкан. – К. : Радянський письменник, 1983. – 150 с.
- 4. Федорів Р.** Плуг у борозні : Повісті про людей / Р. Федорів. – Л. : Каменяр, 1979. – 302 с.
- 5. Зубанич Ф.** Увіходжу в арканове коло / Ф. Зубанич // Молодь України. – 1977. – 30 червня. – С. 3 – 4.
- 6. Федорів Р.** Ворожба творчості / Р. Федорів // Федорів Р. Лисиці брешуть на щити. Роман та повісті. – Л. : Червона калина, 1997. – С. 5 – 35.
- 7. Федорів Р.** Скрипка, що грає тисячу літ. Історичні повісті, есе / Р. Федорів. – Л. : Червона Калина, 1991. – 392 с.
- 8. Федорів Р.** Пограймося у „жмурки” / Р. Федорів // Жовтень. – 1975. – № 4. – С. 102 – 108.
- 9. Залізник Б.** Роман Федорів : „Я припустився великої помилки, що не зробив собі іміджу...” / Б. Залізник // Україна. – 1995. – № 5-6. – С. 9 – 11.
- 10. Іваничук Р.** „Література – це храм!” : Розмова з Романом Іваничуком до його 80-річчя [Електронний ресурс] / Р. Іваничук. – Режим доступу : <http://www.litakcent.com/.../roman-ivanichuk-literatura-ce-hram.htm> 1. – Заголовок з екрану.
- 11. Здоровега В. Й.** Теорія і практика радянської журналістики (Основи майстерності. Проблеми жанрів) : [навч. посібн.] / В. Й. Здоровега. – Л. : Вид-во при Львів. ун-ті, 1989. – 328 с.
- 12. Федорів Р.** Небо і пекло Мілени Рудницької / Р. Федорів // Дзвін. – 2000. – № 4. – С. 144 – 146.
- 13. Федорів Р.** Велика книга кривд /

Р. Федорів // Дзвін. – 1998. – № 5-6. – С. 152 – 153. **14. Федорів Р.** Містерії з інших світів / Р. Федорів // Дзвін. – 2001. – № 4. – С. 2 – 34.

Усманова О. В. Майстерність Р. Федоріва-публіциста

У статті досліджується публіцистична спадщина Р. Федоріва. Характеризується його майстерність на ниві журналістики. Об'єктом дослідження став системний аналіз публіцистичних жанрів, у яких представляв себе автор. Визначаються особливості нарису, есе, памфлету та рецензії, які були опубліковані в періодичних виданнях та на шпальтах власних збірок письменника. У статті розглядаються періоди публіцистики Р. Федоріва, простежується специфіка кожного з них. Вивчається розширення жанрового й тематичного діапазону автора.

Ключові слова: публіцистика, жанр, журналістика, нарис, есе, памфлет, рецензія.

Усманова Е. В. Мастерство Р. Федорова-публициста

В статье исследуется публицистическое наследие Р. Федорива. Характеризуется его мастерство на поле журналистики. Объектом исследования стал системный анализ публицистических жанров, в которых представлял себя автор. Определяются особенности очерка, эссе, памфлета и рецензии, которые были опубликованы в периодических изданиях и на страницах собственных сборников писателя. В статье рассматриваются периоды публицистики Р. Федорива, прослеживается специфика каждого из них. Изучается расширение жанрового и тематического диапазона автора.

Ключевые слова: публицистика, жанр, журналистика, очерк, эссе, памфлет, рецензия.

Usmanova O. V. The Art of R. Fedoriv-publicist

The article examines the publicistic heritage of R. Fedoriv. It is characterized by his art in the field of journalism. The object of the research is the system analysis of publicistic genres, in which the author represented himself. They are determined by the peculiarities of the sketches, essays, pamphlets and reviews, which were published in periodicals and on the pages of their own collections of the writer. The article has been analyzed the periods of R. Fedoriv's publicistics and the specific features in all of them. The expansion of the genre and thematic range of the author has been examined.

Key words: publicistics, genre, journalism, sketch, essays, pamphlet, book review.

Стаття надійшла до редакції 17.12.2012 р.

Прийнято до друку 24.01.2013 р.

Рецензент – канд. філол. н., проф. Пінчук Т. С.